

Cécile Robelin & Jean Robelin

@ON NGƯỜI LÀ GÌ ?

ĐỐI THOẠI GIỮA CON CHÓ LÉO THÔNG THÁI
VÀ ÔNG BẠN TRIẾT GIA CỦA NÓ

NHÀ XUẤT BẢN TRI THỨC

CON NGƯỜI LÀ GÌ?

Tác giả: Cécile và Jean Robelin

Người dịch: Phần Khanh

NXB Tri thức

Một triết gia cô đơn gặp gỡ Léo, con chó lông màu nâu to đùng... và biết nói tiếng người. Sau nhiều giây phút miễn cưỡng chẳng muốn nói gì, rồi người và chó đã đối thoại với nhau.

Triết gia tin chắc như đinh đóng cột rằng con người ở bậc cao hơn cả, là tồn tại duy nhất biết nói năng, biết suy lý, biết lao động và sống chung thành xã hội. Đối mặt với con người uyên bác vây quanh bởi sách vở, con chó liệu có biết thuyết phục nỗi ông bạn bằng giọng điệu của con chó hoang, tự do và hạnh phúc chẳng?

Dần dà, theo đà trò chuyện, con chó sẽ cho chúng ta thấy rằng Triết học chẳng phải là công việc chỉ dành riêng cho các nhà chuyên môn hoặc dành riêng cho người lớn tuổi.

Bộ sách dành cho bạn đọc từ 11 tuổi trở lên.

LƯU Ý KHI ĐỌC

Cécile Robelin: Giáo sư văn học hiện đại, trường Cao đẳng Paul Bert ở Drancy, tác giả nhiều bài về lịch sử văn học và phương pháp dạy học.

Jean Robelin: Giáo sư triết học, đại học Nice, tác giả nhiều cuốn sách về triết học chính trị và xã hội.

Hai ông bà là đồng tác giả cuốn sách này.

Lionel Koechlin: Hoạt động chủ yếu trong địa hạt báo chí, quảng cáo và xuất bản. Ông cũng là họa sĩ và người vẽ áp-phích. Kể từ năm 1973, ông đã

minh họa cho 40 xuất bản phẩm. Phong cách vẽ hài hước và hào hoa của ông không lẫn vào đâu được.

Đôi nét giới thiệu về Tủ sách “**Chouette! Penser**”, Gallimard Jeunesse, Pháp 2007 (*Thú vui tư duy*, Nhà xuất bản Tri thức, 2008)

Chủ biên: Myriam Revault d’Allones

Myriam Revault d’Allones là nhà triết học. Bà quy tụ quanh mình nhiều nhà tư tưởng, nhà triết học, nhà văn, và cùng thực hiện dự án Triết học cho Trẻ em.

TRÍCH DẪN ĐẶC SẮC

Thử cất đi bộ mặt suy tư nghiêm trọng để cười cùng triết học khi đọc cuốn sách này. Cuốn sách viết về cuộc đối thoại giữa một con chó tên là Léo và ông bạn triết gia của nó. Câu hỏi lớn bao trùm cuốn sách mỏng này là: Một con người thì khác gì một con vật?

Triết gia cho rằng, con người có tính xã hội, trong khi đó, trong mắt con chó thì cái xã hội loài người là “một cuộc chiến của mọi người chống lại mỗi người”. Bởi vì, cũng theo con chó, nếu loài chó có cần thì cũng chỉ dùng cái răng nanh mà tào hoá ban cho để giữ khúc xương, trong khi đó con người phát minh ra rất nhiều vũ khí để huỷ diệt đẫm máu, chiếm đoạt của nhau, kẻ nọ sợ kẻ kia đến độ phải... nuôi chó để giữ nhà mình!

Nhưng rồi cuộc chuyện trò về tính xã hội sẽ đi đến một kết luận rằng, một con chó thì không biết viết sách triết cho mọi người đọc, mà nó chỉ có thể giữ khúc xương cho chính mình và đối thoại xã hội bằng cách cùng nhau sủa... như một dàn hợp xướng vào ban đêm!

Triết gia cho rằng: “Lao động giáo dục con người chứ không huấn luyện họ như huấn luyện một con vật”, trong khi đó, lao động với loài vật lại là một việc bản năng. Con chó cho rằng, nó có linh cảm tốt khi săn mồi, còn theo triết gia, con người phải học lao động và qua lao động, quá trình tiến hoá diễn ra.

Nhưng ở điểm này, con chó cũng dạy cho triết gia một bài học, đó là: “Con người hãy sống cho xứng đáng, như cuộc sống của một con chó đi”.

Cuộc sống đó là gì? Đó là: một cuộc sống thật sự không phải là lao động, mà cũng chẳng phải là lười nhác, nhưng phải tự tìm cảm giác nhàn rỗi trong khi lao động thì con người mới hạnh phúc.

Và một việc nữa, nếu con người vỗ ngực tự cho rằng mình có ngôn ngữ, thì hãy thức đêm mà nghe những con chó sủa đối đáp với nhau. Triết gia bảo rằng: “Bọn chó của cậu khi sủa thì nói lên được một tình huống đang xảy ra (khác với con người). Nói chuyện là nói những điều vắng mặt không hiện diện trước mắt ta”. Nhưng với con chó, chính vì có thể “sáng tác” được những điều không tồn tại nên “con người là một con vật dối trá”.

Triết gia nói: “Con người là loài duy nhất biết nói, suy nghĩ và lý tính” nhưng trong lúc đó, ông rất mệt mỏi. Còn con chó nói, nó có hạnh phúc nhờ tổng hoà những điều này: biết chạy nhảy, sống linh hoạt, ăn uống lành mạnh!

Con chó Léo tiếp tục phủ định con người là loài có hạnh phúc và tự do vì đã tự giải phóng mình ra khỏi tự nhiên để mặc vào cái đặc tính văn hoá. Cụ thể là: “Loài chó chúng em sinh ra đã là chó; nhưng các bác khi sinh ra đâu đã hoàn toàn là con người”.

Rốt cuộc thì con người yên tâm làm con người, con chó hài lòng làm... con chó. Vì, theo triết gia: “Ta thích làm con người hơn, làm một động vật yếu đuối nhất hạng, cái thứ động vật sẽ phải hết sức khéo léo để tự trang bị cho mình tất cả những gì tự nhiên không ban cho”. Trong khi đó, con Léo thì nói rằng: nó chẳng muốn làm người tẹo nào, vì làm người “để đến trường nhận điểm xấu từ những người buộc thẳng này phải sủa bằng tiếng Anh?”. Với nó – một con chó, thì việc phải trao đổi triết học với một triết gia đã bi đát lắm rồi!

Thấp thoáng sau những mẩu đối thoại bông đùa, hài hước là những tư tưởng Platon, Aristote, Hobbes, Kant, Hegel, Descartes, Hannah Arendt, Épicure, Claude Lévi-Strauss... Có kèm theo những đoạn văn bản, bảng chỉ dẫn cụ thể để độc giả “tra cứu”. Phần đáng kể nữa đó là minh hoạ của họa sĩ Lionel Koechlin tạo cho cuốn sách sự sống động thú vị.

Yêu mến triết học là yêu mến sự hiểu biết. Sự hiểu biết đem lại sáng khoái

và sáng sủa trong cách nghĩ. Có lẽ từ lý lẽ đó, ý tưởng cuốn sách tư duy “dành cho những độc giả trên 11 tuổi” này không chọn cánh cửa suy tư nghiêm trọng mà chọn tiếng cười, sự hài hước để nói chuyện triết!

CHƯƠNG I

KỂ CHUYỆN CON CHÓ TÊN LÉO ĐƯỜNG ĐỘT VÀO NHÀ TRIẾT GIA, NÓ ĐƯỢC ĐÓN TIẾP RA SAO, VÀ NHÌN CUỘC SỐNG CỦA CHỦ NHÀ, NÓ THẤY THẮC MẮC CÓ ĐÚNG CON NGƯỜI SINH RA LÀ ĐỂ SỐNG CHUNG TRONG XÃ HỘI HAY KHÔNG.

Đây là câu chuyện về một triết gia đang bận viết cuốn sách về sự khác nhau giữa con người và loài vật mà chưa làm cách nào hoàn thành được. Ngày ngày, ông đi đi lại lại trong phòng làm việc đầy những giá sách chất ngất trên tường, ông lấy sách xuống, tra cứu chúng kỹ càng. Rồi ông gấp mạnh chúng lại - phù!, bụi trong sách bay ra mù mịt như những đám mây nho nhỏ - rồi ông chạy lại bàn làm việc và ghi ghi chép chép vào cuốn sổ. Nhưng hoài công nghĩ đi nghĩ lại mọi điều trong đầu mà công trình của ông cũng không có gì tiến triển cả.

Một sáng kia, tâm trạng chán nản, triết gia lớn tiếng than vãn: "Nào, có con chó con mèo con voi nào muốn nói thì tôi sẵn lòng nghe đây; hãy giải thích vì sao con người lại cao hơn muôn loài đến thế."

Đúng lúc triết gia thốt ra những lời này thì có tiếng móng chân cào cào vào cánh cửa. Xuất hiện trên bậc thềm là một con chó cao to, lông màu hung thô ráp, cái mõm lớn, hai tai dựng lên, nó nói với triết gia:

- Hỡi con người cao ngạo, hãy cho em vào nhà, rồi em sẽ giải thích cho bác biết tại sao loài vật lại cao hơn con người đến thế.

Chó lấy mõm hất ông triết gia qua một bên, bước vào nhà, đi thẳng tới chiếc đi văng trong phòng làm việc và leo lên ngồi ở đó.

- Đã nhiều ngày em nghe bác cầu nhàu một mình, con chó nói tiếp. Bác ngỡ mình đặt ra được những câu hỏi to tát về con người, nhưng ngay với loài

vật bác cũng không hiểu biết chúng, huống chi loài người. Còn gì nữa, thấy bóng bác đi ngang là gà mái ù té chạy, và bác nhìn mấy con mèo như nhìn sự lạ từ đâu rơi xuống. Bác cần được một bài học: em, con chó tên là Léo, rới để dạy bác đây.

- Ôi, một con chó biết nói ! - triết gia sùng sờ kêu lên.

- Trước đây, em cũng là một con chó như bao con chó khác. Em cũng ăn trộm xương ở mấy cái thùng rác, cũng nằm ểnh ra phơi nắng và cũng ngủ ở ngoài trời. Rồi một buổi sáng, thay vì đón chào ngày mới bằng tiếng sủa thì em lại cất tiếng nói: "thêm một ngày tươi đẹp trước mắt đây".

Triết gia dụi mắt; ông sùng sột nhìn chăm chăm vào con chó đang diễn thuyết. Mình không mơ ngủ thật, vì cánh cửa vẫn đang còn mở toang kia, những vết bùn chân con chó để lại kia, và con vật thì đang nằm xoài trên mấy chiếc gối:

- Diên đảo hết rồi !- triết gia thốt lên - Xuống ngay, con vật bản thủ kia, lông lá của mày rụng tứ tung rồi !

- Nhẹ nhàng thôi, con người ưa thuyết lý kia. nếu em tin vào những gì con người tin tưởng, thì con người là kẻ biết nói. Em đang nói đây, vậy em cũng là con người. Và bởi em là một trong những đồng loại của bác, nên bác cần phải tôn trọng em hơn chút nữa đấy.

- Mày vẫn là một con chó với những cái chân lấm bẩn và mép đầy bọt dãi. Mày không cư xử đúng mực và không biết đến phép lịch sự.

Nói rồi, triết gia đến gần con chó và định bẹo nắm da ở gáy để lôi cổ nó khỏi đi-văng. Nhưng con chó quay đầu tránh được, và mở miệng ngáp rõ to. Thấy những chiếc răng nanh sắc nhọn, triết gia lùi lại.

- Em không có ai là chủ để phải tuân theo cả, con chó vượn vai nói tiếp. Chưa từng có ai tròng xích vào cổ em, em thích đi đâu thì đi. Do vậy em quyết định ngồi trên cái sập này, hừm, cũng chắc chắn thoải mái đấy chứ.

- Như chính lời mày nói, thì mày là chó hoang! Vậy là mày tự biết rõ mày chẳng giống con người! Bởi con người là những kẻ sống thành xã hội, triết gia bắt bẻ lại.

- Con người sinh ra để sống thành xã hội ư? Thật quá quắt! - con chó vừa nói vừa lắc cái đầu to tướng. Con người kẻ nọ sợ kẻ kia thì có! Con người vẫn chẳng nuôi một con chó để canh công nhà mình đấy ư? Chó có bao giờ khóa cửa ngõ kỹ lưỡng trước khi đi dạo không?

- Chó thì chẳng có gì để mà bị mất cắp hết, triết gia bác lại, trong cơn tranh luận cuồng nhiệt, ông bỗng quên bém là đang tranh luận với một con vật.

- Vậy tại sao bác lại sợ bị đánh cắp? - Léo phản bác. Nếu con người là một động vật xã hội, nó sẽ không lấy trộm của kẻ khác. Ấy thế mà, con người anh nào cũng dựng hàng rào quanh nhà. Hãy nhìn mà xem. Con người ghen tị với hàng xóm vì họ có căn nhà đẹp hơn, có mảnh đất lớn hơn, có chiếc xe khỏe hơn xe của mình. Và nếu không sợ bị trừng phạt, chắc là anh này sẽ cắt cổ anh kia để chiếm lấy tài sản...

Triết gia đi đi lại lại trong phòng, bực mình vì bị bác bỏ. Đột nhiên ông quay ngoắt lại, đối mặt với Léo, và cãi:

- Nhưng mà mày cũng vậy, mày biết chơi ác, mày biết ngoạm cắn cho đau, đúng thế thì phải.

- Chó có cắn là để giữa khúc xương của nó, nó dùng răng nanh do tạo hóa ban cho, còn con người không ngừng chế tạo những phương tiện mới mẻ để giết nhau, con người mỗi ngày lại có thêm những chiến lược và gây ra những cuộc chiến ngày càng đẫm máu.

Léo dùng chân sau gãi gãi tai vẻ trầm tư:

- Bác hãy bật ti vi lên đi, nó nói tiếp. Bác thấy gì nào? Những con người mang vũ khí tàn sát những người khác cũng mang vũ khí, có khi còn tàn sát cả những người không vũ khí. Có bao giờ bác thấy một bầy chó săn tấn công một bầy chó bông chưa, hoặc một bầy chó chăn cừu thuần chủng tàn sát đàn chó cảnh sát chưa? Con người các bác là những kẻ luôn luôn gây gỗ, cãi cọ và bạo hành. Bác muốn thì em nói toạc ra đây này, xã hội loài người là cuộc chiến của mọi người chống lại mọi người...

- Cảm ơn về lời khen xỏ xiên! - triết gia lầu bầu nói.

- ... Còn những con chó chúng em bao giờ cũng là những người bạn đồng hành tốt bụng của con người. Ai dắt những người mù lòa? Ai đi tìm những người trượt tuyết bị vùi trong tuyết hay những người bị thương bị vùi trong đồng cỏ nát sau động đất? Ai là người bạn cuối cùng của những người vô gia cư bị cả thế giới bỏ quên? Kết luận thế là đã rõ. Chó là loài vật sinh ra để sống thành bầy đàn.

Triết gia tức tối, lao tới Léo, vung cặp kính của ông ta lên:

- Tranh luận vô ích, mày chỉ làm ta mất thời gian thôi. Mày không thấy ta đang viết những cuốn sách nghiêm túc hay sao. Ta là giáo sư triết học. Thật ngu ngốc khi ta lại đi nghe một con chó hung to dùng đầy lông lá.

Trong lúc triết gia nói những lời này, Léo đã tụt khỏi cái sập, lẳng lặng đi ra phía cửa. Nó đẩy cửa rồi đi ra, để nguyên cánh cửa mở không khép lại.

"Rảnh nợ", triết gia kêu lên, ông đóng cửa và khóa chặt. Sau đó ông tới bàn làm việc và ngồi vào ghế.

"Nào, làm việc thôi!". Nói rồi ông cầm lấy cây bút.

CHƯƠNG II

KỂ CHUYỆN TRIẾT GIA BIẾT LỖI VÀ TỔ RA ÂN CẦN VỚI CHÓ LÉO

Ngày lại ngày trôi qua và triết gia băn khoăn liệu ông có bị ảo giác không.

"Một con chó biết nói! Đó là điều không thể có!", ông lầu bầu. Rồi ông lại chìm đắm trong những suy nghĩ triết học của mình.

Thế là cái thư viện của ông lại bị xối lộn lên. Trong cuốn vở có dòng câu hỏi viết chữ in hoa: "PHẠM TRÙ CON NGƯỜI - CON NGƯỜI LÀ GÌ?", ông ghi chép chen chúc bằng những hàng chữ chẳng tài nào đọc nổi. Nhưng vô ích. Công việc chẳng tiến thêm được chút gì.

Một tuần trôi qua và ông có thói quen mở cửa hé... nhờ đâu... Nấp sau rèm cửa, ông để ý những con chó đi qua đi lại bận rộn với những việc riêng của chó. Rồi ông nhún vai quay về với sách.

Tới buổi sáng ngày thứ mười, ông bước ra ngưỡng cửa đúng lúc Léo sắp đi ngang. Chờ lúc nó ngang tầm, triết gia nói băng quơ: "Chúc một ngày tốt đẹp!".

Nhưng con chó Léo cứ bước đi thẳng, không thèm liếc nhìn ông. Trở vào nhà, nằm dài trên sập, hai tay ôm đầu, ông lầu bầu: "Thực sự ta kiệt sức rồi, ta bắt đầu lảm nhảm trò chuyện với cả chó nữa...".

Tuy thế, hôm sau, triết gia lại vẫn ra đứng ở ngưỡng cửa và trình chờ con Léo. Khi thấy con chó tiến tới, ông phát ra những tiếng thân thiện: "Chắc, chắc! Chó ngoan này, có thích một khúc xương không, thích chứ nhỉ, cún con?".

Léo tiếp tục bậm bậm bỏ bỏ bước đi và nói buông thông: "Ngốc đâu ngốc thế, cái lão triết gia này!".

Ông xấu hổ quay vào nhà.

Ông đơ hai ngày trôi qua rồi mới lại lộ mặt ra ngoài. Và khi Léo xuất hiện, ông thì thầm nói:

- Tôi xin lỗi, Léo.

- Hẳn là bác đã viết được thêm nhiều điều cho tác phẩm triết học đồ sộ của mình, con chó nói và sắp sửa tiếp tục bước.

- Thật thà mà nói, tôi chỉ giậm chân tại chỗ, triết gia cúi đầu nói. Tôi luôn nghĩ đến những lời phản bác của cậu, và có vẻ như chúng có đôi chút lợi ích với tôi. Đề nghị với cậu, chúng ta hãy tiếp tục cuộc tranh luận.

- Vậy là bác cần đến em, con chó nhận xét với vẻ thú vị.

- Đúng thế, triết gia thú thật.

Léo bước vào trong phòng và ngồi trước lò sưởi.

- Lên trên sập mà ngồi, ở đó dễ chịu hơn, triết gia đề nghị. Cậu muốn uống chút gì không? Làm một chiếc bánh quy nhé?

CHƯƠNG III

TRẢ LỜI CÂU HỎI MỚI NÀY SINH: TẠI SAO CON NGƯỜI LẠI SỐNG CHUNG VỚI NHAU?

Con chó ngồi trên sập, gắp chiếc bánh ga-tô; ăn một lúc nó mới nói:

- Em nhận ra bác định làm gì rồi. Bác tìm cách cho em thấy con người là những động vật sinh ra để sống trong xã hội. Ông triết gia thì biết đón khách ạ! Ông ta mời kẻ khác nào chỗ ở nào cái ăn.

- Quả là có vậy, triết gia nói tiếp. Tôi cần được sống chung đụng với... các đồng loại của mình. Còn cậu thì ngược lại, cậu sống một thân một mình, cho phép tôi nhận xét về cậu như thế.

- Không phải thế! Thịnh thoảng, em có chơi với con chó ở trang trại nhà Rondot. Khi mùa xuân đến, em đi gặp cô Yellow xinh đẹp, nàng chó nòi có bộ lông vàng ở quán tượn... Khi đôi chó làm chuyện đực cái với nhau, chúng hít hà và nhận ra nhau nhờ mùi vị. Chúng em ai đi đường nấy, nhưng chúng em vẫn gặp nhau.

- Còn con người thì luôn luôn sống cùng nhau, triết gia tiếp. Họ luôn luôn liên hệ với nhau.

- Nhưng sao các bác cứ luôn luôn phải sống cùng nhau trong khi các bác không thể chịu được nhau? - Léo hoài nghi hỏi.

Triết gia đã nhích gần tới con Léo. Ông ngồi lên thành ghế và suy nghĩ về câu hỏi của con chó, câu hỏi cũng khá đích đáng đấy.

- Con người luôn cần đến nhau, lát sau triết gia trả lời. Sống trong một xã hội, không chỉ có nghĩa là sống cùng với nhau. Đó là làm việc cùng nhau. Người nông dân trồng trọt và cung cấp lúa mì cho người làm bánh mì. Người làm bánh mì nhào nặn rồi làm ra bánh mà tôi đang ăn. Còn tôi, tôi dạy triết học cho con cái những người nông dân và những người làm bánh mì kia. Con

người sống theo nhóm, và trong nhóm thì có phân công lao động.

- Nếu vậy, con chó cãi lại, khi con cáo chỉ săn con thỏ và con thỏ chỉ đào xới cái hang của nó, như thế không là lao động à? Còn anh họa sĩ đơn độc ngồi bôi màu lên tấm toan hay triết gia chỉ ngồi ở góc nhà viết cuốn sách đồ sộ của mình mà sẽ không ai đọc, đó cũng không phải là lao động nốt. Và khi mà bác ngồi một mình, không có cả con chó Léo này bầu bạn, có thể nói khi đó bác nhàn rồi chẳng làm gì?

- Ngay cả khi tôi đóng cửa ngòi trong phòng để viết lách, tôi cũng không chút nào đơn độc một mình. Để viết nên cuốn sách của tôi, tôi phải đọc rất nhiều các nhà triết học khác, tôi phải quan sát những ai đang sống quanh tôi. Hơn nữa, sách tôi không viết chỉ cho bản thân mình. Tôi muốn mọi người sẽ đọc sách của tôi, người ta sẽ đặt cho tôi những câu hỏi về những gì tôi viết ra, và tôi sẽ trả lời họ. Tôi làm việc cho mọi người, triết gia khẳng định chắc như đinh đóng cột.

CHƯƠNG IV

KỂ CHUYỆN CHÓ VÀ NGƯỜI TRANH LUẬN VỀ VẤN ĐỀ LOẠI VẬT CÓ LAO ĐỘNG HAY KHÔNG

Con chó nhảy khỏi ghế, đuổi chân vượn mình chio đỡ mỗi, rồi bước tiếp đến gần lò sưởi và nằm dài trước ngọn lửa, mồm đặt lên hai chân. Nằm sưởi lông, nó vừa nghĩ đi nghĩ lại những điều hai bên vừa trao đổi. Rồi nó cất lời:

- Tạm kết luận thế này: con người vậy là được sinh ra để sống chung trong xã hội, bởi vì lao động cùng nhau thì cùng thỏa mãn mọi nhu cầu của họ.

Nó ngừng một chút rồi nói thêm:

- Rút cục là bác cũng y hệt như những con kiến nhỏ bé kia, sớm tối tha lương thực trên lưng về tổ. Chúng cũng sống thành xã hội đấy.

- Lao động không chỉ có nghĩa là hoàn thành một nhiệm vụ mà thôi, triết gia đáp lại. Ngày này qua ngày khác, kiến đều làm một công việc theo cùng một cách thức. Chính bản năng đã thôi thúc chúng mang vác trên lưng lương thực của chúng. Chúng không thể làm khác.

- Nhưng bác cũng vậy, bác cũng bị buộc phải lao động. Nếu bác không đi giảng bài, bác sẽ không kiếm được tiền, và như vậy bác cũng sẽ chẳng có gì để ăn, con chó phản bác lại.

- Đúng là để kiếm sống, con người phải làm một công việc nào đó. Nhưng con người lao động theo các cách khác nhau. Đây này, ngay hai ông thợ làm bánh mì cũng không làm ra hai cái bánh mì giống nhau. Ngay cùng cách lao động của con người cũng thay đổi: tôi không giảng cùng những giáo trình như hồi tôi còn là giáo sư trẻ.

- Còn em ấy à, khi em săn mồi, em trông cậy vào linh cảm không thể nhầm lẫn của mình, tin vào đôi chân khỏe khoắn của mình. Cần quái gì phải thay đổi cách làm ăn của mình nhỉ? Có con mồi ở đâu là em biết liền! - con

chó vừa nói vừa tự hào hếch mũi lên.

Triết gia mỉm cười và thừa nhận:

- Có thể con người chúng tôi đã đánh mất linh cảm rồi. Vì thế để đi săn cho ăn chắc, chúng tôi góp những kỹ năng của từng người và mỗi người tự chọn vai trò của mình tương quan với những người khác. Những người nhanh chân nhất sẽ đuổi mỗi săn ra khỏi chỗ trú, còn những người khác nấp đợi ở góc rừng.

- Bác thực sự nghĩ là con người lựa chọn nghề nghiệp của họ không? Dù sao thì mỗi người đều làm tròn cái công việc được giao. Mỗi người đều có một vị trí và trụ lại đó, cũng hết như con vật cả thôi, Léo quả quyết.

Triết gia đứng dậy. Hóa ra ông cũng giống cái con chó to lớn này ở khá nhiều điều! Nhưng ông hài lòng với cuộc tranh luận thân thiện và bổ ích này. Để đỡ mệt và cãi cho hăng, ông vừa nói vừa đi đi lại lại trong gian buồng:

- Không, tôi không đồng ý với cậu. Con người không ai có sẵn một chỗ nào, họ không ngừng lao động để xác định cái vị trí đó. Đó là một cuộc học hỏi thường xuyên, và họ tiến lên trong cuộc luyện tập đó. Người thợ làm bánh mì học cách làm bánh, và anh ta càng trau dồi công việc thì bánh của anh ta càng ngon. Và nếu triết gia không mó tay vào công việc, nếu ông ta không chuẩn bị bài giảng thì thế nào ông ta cũng giảng dạy rất tồi. Khi ai đó quên cách làm, kẻ đó mất đi bàn tay thành thạo. Còn con kiến thì chẳng cần phải luyện tập để tha thức ăn về tổ.

- Nếu em hiểu đúng ý bác, thì nếu bác không liên tục đào sâu suy nghĩ, không chịu khó chịu khổ, thì bác sẽ thành một triết gia tồi. Trong khi đó lại không có những con kiến tôi không biết thực hiện nhiệm vụ của nó; còn em, trừ phi bị ốm thì chẳng kể, còn thì lúc nào em cũng biết đi săn, con chó quả quyết nói.

- Kiến thì chỉ hoàn thành đúng một nhiệm vụ, trong khi con người chúng tôi có thể học cách thực hiện nhiều hoạt động, triết gia nhận xét.

- Chó cũng có thể làm được nhiều việc: đi săn, tìm dấu vết những người bị lạc, đánh hơi để nhận ra đồng loại...

Triết gia hơi tỏ vẻ xuống nước:

- Loài chó thông minh hơn loài kiến...

- Xin cảm ơn...

- ... Chính vì thế mà con người có thể huấn luyện chúng làm được nhiều điều...

- Và nếu con người có thể làm được nhiều điều thì đó là do chính họ đã tự huấn luyện bản thân mình để làm được những việc đó! - Léo trả lời còn mắt vẫn dõi theo bước chân của triết gia đang đi lại trong phòng.

Triết gia dừng bước lại. Ông ngồi và ngả người cho thụt sâu vào trong ghế. Rồi ông vắt hai tay lên đầu gối, hít một hơi thật sâu và nói với vẻ quan trọng:

- Lao động giáo dục con người chứ lao động chứ lao động không huấn luyện họ như là huấn luyện con vật! Trong lao động, con người phát triển tinh thần và kỹ năng. Chính lao động đã tạo ra con người. Cậu thấy đó, thông qua lao động mà con người có những bước phát triển và tiến hóa. Vì vậy con người tìm thấy trong lao động không chỉ sự thỏa mãn các nhu cầu của họ mà cả niềm hạnh phúc nữa.

Con chó đang nằm bồng đứng dậy, nó nhảy phốc ra khỏi cái sập, trườn đến gần triết gia và nhìn thẳng vào ông:

- Này, cái nhà bác con người kia, bác có định lừa em không đây?

- Nhưng... sao cơ? Xin lỗi... lừa như thế nào nhỉ? - triết gia lúng túng, chỉnh lại cặp kính để được bình tĩnh lại.

- Cứ như thể bác định lam cho em tin rằng sáng sáng bác thực bụng dậy sớm để đến trường dạy học ấy! Có chắc là bác thấy hài lòng và hạnh phúc khi bước đi trong giá rét để đến trường giảng bài, khi bác cứ như thể đánh vật để cố giảng giải những tư tưởng hết sức phức tạp cho lũ học sinh chỉ để một nửa tâm trí nghe bác nói thôi? Bác muốn em tin rằng con người sống để lao động ư: em thì em nói là họ lao động để sống, và họ sẽ còn sung sướng hơn nữa nếu được nghỉ lao động và làm những điều họ thích. Hạnh phúc, đó là sự lười biếng, con người cũng thế mà loài chó cũng thế!

- Tôi đồng ý với cậu rằng sự nhàn rỗi có thể đem đến cho con người những niềm vui lớn, nhưng cậu nói con người thích lười biếng thì, xin lỗi...
- triết gia lâu bầu cãi lại.

Léo nhảy ra khỏi sập, tiến ra cửa và nói thêm:

- Hôm nay tranh cãi thế là đủ rồi. Đã đến lúc em phải trở về với những hoạt động khác. Hãy suy nghĩ một chút về những điều chúng ta đã trao đổi, hãy ngồi gần lò sưởi cho ấm và nghỉ ngơi một chút. Em sẽ quay trở lại để nói rõ cho bác biết cái gì là thực sự quan trọng với người nào biết ngừng lao động.

- Chuyện đặc biệt gì cho tôi vậy? - triết gia hỏi khi vẫn đang ngồi trong ghế.

- Để rồi coi, Léo nói và đi ra.

Con chó đi rồi, triết gia duỗi thẳng chân về phía lò sưởi đang cháy tí tách. Rồi ông cởi giày và tắt, để chân trần lại gần ngọn lửa. Ông thở dài.

CHƯƠNG V

KỂ VỀ VẤN ĐỀ GÂY TRANH CÃI NỮA LÀ: LIỆU LAO ĐỘNG CÓ LÀM CHO CON NGƯỜI HẠNH PHÚC CHẰNG ?

Sáng hôm sau, triết gia đặt sẵn cho Léo bánh quy và một bát nước to lên cái bàn thấp chân. Ông đã ghi vào cuốn sổ nhỏ các suy nghĩ về những điều hai bên tranh cãi hôm qua, và chuẩn bị cả những lập luận để phản biện lại con chó lông màu hung. Ông đợi con chó trong tư thế đàng hoàng đỉnh đạc. Đúng 10 giờ, con chó đã ngồi đó trước cái cửa mở rộng. Ông chủ lịch sự mời cậu ta vào nhà cùng ngồi với ông trên sập.

- Không không, con vật nói, ta ra ngoài thì hơn. Ngày nào bác cũng giam mình trong nhà, buồn không khác gì những con mọt đang nhấm nháp sách cũ của bác. Nào, hôm nay em sẽ dạy cho bác cái điều bác chưa được biết: hãy biết sống cho thông thả.

Triết gia vừa lấy chiếc áo vest vừa cẩn thận và đi theo con chó khi ấy đã đang tung tăng trên đường.

- Hãy nhìn bác kia! - con chó ngoảnh nhìn lại và thốt lên. Đi kiểu gì mà như kẻ đường thẳng trên đường vậy, hãy làm theo em, hãy đi lông nhông bên nọ bên kia như thế này này, hãy để cho gió cuốn bác đi. Em sẽ cho bác cảm nhận như bắt gặp lần đầu trong đời hương vị những bông hoa bên vệ đường, em sẽ chỉ cho bác thấy những con vật sống trong rừng. Hãy lắng nghe tiếng bước chân bác đang dội trên đường...

Léo thỏa sức chạy; triết gia khó khăn lắm mới theo được nó, và ông thở dốc. Đến một cánh đồng cỏ lớn mọc đầy hoa chuông thì con chó lăn tròn trên cỏ. Còn ông bạn đồng hành thì đứng đó và nhìn nó.

- Hãy nằm xuống chỗ đó, nằm ngả vào đám cỏ mượt mà này. - Léo bảo

ông ta.

Cả hai, nằm ngửa mặt lên trời, bắt đầu trò chuyện. Thời gian trôi qua và Léo nhận xét:

- Điều hai ta đang làm, là thông thả nhàn nhá vừa thảo luận vừa thưởng thức hương hoa, đó không phải là làm việc. Tuy thế chúng ta vẫn đang làm một điều gì đó.

- Chính vì lẽ đó mà tôi phân biệt nhàn rồi với lười nhác, triết gia nói với về quan trọng.

- Nhưng để thời gian trôi, không bận tâm đến thế giới xung quanh, thì đó cũng là lười nhác! - con chó nói. Bây giờ hai chúng ta đang tự do, đang chẳng có bất cứ ép buộc nào khác ngoài những ép buộc do chính ta tạo ra, chúng ta thanh thản xây dựng các ý tưởng. Vậy đó, đâu có phải lao động khiến ta hạnh phúc. Hãy nhìn đồng loại của bác mà coi! Khi họ đi làm, trông họ sao mà bi thảm!

- Đúng thế, triết gia ghi nhận ý đó, nhưng nếu họ ở nhà không làm gì thì họ lại chán ngấy, họ không tạo ra được một thứ gì cả. Con người co mình khẹp kín trong bốn bức tường, con người không làm gì cả bằng chân tay và trí óc, là con người trì trệ. Con người đó không tiến bộ lên.

Con chó nhai một cọng cỏ và nhìn triết gia:

- Như vậy cuộc sống thật sự không phải là lao động, mà cũng chẳng phải là lười nhác. Nhưng khi lao động mà nhàn rồi thì con người mới cảm thấy hạnh phúc. Làm cái gì thích hợp với ta, theo nhịp độ của ta, điều đó sẽ khiến ta trở thành những con người hoàn thiện phát huy được mọi khả năng của mình. Hôm qua, khi em với con chó chăn cừu Youki cùng canh giữ đàn cừu nhà ông Monneron, em cũng được hít thở hương vị tuyệt vời của đất, em rượt đuổi theo lũ thỏ... em thấy thật hạnh phúc. Con người, hãy học sống cho xứng đáng, như cuộc sống một con chó đi!

CHƯƠNG VI

KỂ CHUYỆN ĐÔI BÊN HỎI NHAU VỀ KHẢ NĂNG HOẠT ĐỘNG NGÔN NGỮ CỦA LOÀI VẬT

Ngày hôm sau, triết gia dậy muộn. Ông nán lại trên giường lâu hơn thường lệ, lắng tai nghe những âm thanh của làng quê vọng vào từ bên ngoài. Cực kì khoan khoái, ông đi rửa soạn bữa sáng và hi vọng con Léo sẽ ghé qua. Quả nhiên, đúng 10 giờ thì Léo ló mặt đến. Nó vào nhà, đuôi cụp, bước chân chẳng cần vội vã, mắt lơ đãng và càu nhàu:

- Bác hãy nhớ rằng em đến đây sáng nay là mang đến cho bác một ân huệ! Em biết khá rõ là em cần để giúp bác hoàn thành cuốn sách kia, thiếu em thì bác tiêu luôn, nên em đồng ý cùng ăn nhẹ với bác... Em cũng sẵn sàng chợp mắt dưới nắng ấm. Em vừa trải qua một đêm khủng khiếp. Lũ chó làng chúng em đã trò chuyện suốt đêm. Cả một dàn hợp xướng chó đối đáp không dứt vang vọng khắp vùng quê.

Léo nặng nề ngồi xuống trước lò sưởi và nói thêm:

- Chuyện dài dòng đây dựa thêm là như thế này. Có thể chúng em không đầy đủ chất người - hoặc không đủ ngu ngốc - để có thể lao động như con người, nhưng những cuộc trò chuyện thâu đêm này chỉ rõ một điều rằng chúng em là một xã hội loài chó. Chúng em nói năng được với nhau.

- Nhưng, cậu Léo tội nghiệp của tôi ơi, chó không biết nói! - triết gia đính chính lại. Dĩ nhiên sống trong xã hội thì bắt buộc phải cùng nói năng với nhau. Nhưng chỉ có con người biết nói thôi.

- Thế loài vật chúng em không biết nói sai? - Léo phần nộ hỏi.

- Không hẳn vậy, anh bạn Léo... tất nhiên là trừ cậu ra rồi.

- Nhưng em hiểu đồng loại em nói gì, con chó nói. Và chúng cũng hiểu em nói gì. Khi Rex, con chó chăn cừu Đức sửa lên, em hiểu ngay là cậu ấy ra

tín hiệu báo động, rằng có kẻ đang lớn vờn quanh nhà. Khi Jasper, con chó Mexico bé nhỏ đến nức cười cất tiếng sủa nhanh nhách như điên, em biết là nó đang sợ. Còn em, đáp lại thì em sủa để thông báo là em đang ở đó. Như vậy, chúng em giao tiếp với nhau...

- Các cậu có giao tiếp với nhau, nhưng các cậu không nói được.

- Hà hà! Bác diễn đạt tinh tế đấy, Léo nhận xét.

Triết gia khi ấy đã đến gần cửa sổ liền vẫy Léo đến cùng. Bên ngoài, Milord, một con mèo lớn lông đen và trắng đang lúi lại khi nhìn thấy con chó trông nhà to lớn Billy đang chậm chậm đến gần nó. Con mèo lông dựng lên và kêu những tiếng dài rên rỉ. Đối thủ của nó cũng gầm gừ.

- Hãy nhìn hai con kia một chút đi. Con chó sủa để tỏ ra tức giận, con mèo kêu lên để tỏ ra sợ sệt. Loài vật dùng tiếp kêu để diễn tả cảm xúc. Chúng cũng có thể biểu hiện những nhu cầu: đòi được ra ngoài, đòi được ăn... Bọn chó các cậu khi sủa thì nói lên được một tình huống đang xảy ra. Còn nói chuyện là nói những điều vắng mặt không hiện diện trước mắt ta. Nên tôi cũng có thể nói những điều chưa có. Tôi có thể nói: "Ngày mai tôi sẽ ăn xúc xích...".

- Hãy mời em! - con chó nói và liếm mép.

Nhưng triết gia nói tiếp:

- Và tôi cũng có thể hình dung những điều không còn tồn tại nữa, những gì đã biến mất rồi. Tôi nhớ lại bữa sinh nhật của mình tổ chức vài tháng trước đây, và tôi có thể kể lại cho người khác nghe. Tóm lại, năng lực nói đòi hỏi ta biết đặt mình trong môi liên hệ với thời điểm mình định nói. Cần phải có khả năng phát ngôn về những điều đã xảy ra và sắp xảy đến.

- Thế thì cũng phức tạp thật, con chó nhận xét.

- Tại thời điểm chúng ta đang nói năng đây, triết gia tiếp tục, tôi có thể xác định được thời gian, tôi biết hôm nay là ngày nào, biết là đang gần đến trưa. Tôi ước lượng được thời gian đang trôi. Tôi biết tuổi của tôi và cảm nhận được rằng tôi đang già đi. Tôi có thể nói về tất cả những điều đó. Chó thì không thể làm được như vậy.

Léo lắng nghe chăm chú bạn nó bày tỏ mọi điều.

- Con người có thể nói tới cả những điều không tồn tại, triết gia tiếp tục với giọng sôi nổi. Đây này, tôi có thể bịa ra cả một câu chuyện và kể ra: "trước mắt tôi là một con chó có năm chân với đôi mắt to màu tím đang đan một bộ đồ mặc trong nhà...".

- Nhưng mà, con chó ngắt lời triết gia để phản đối, nếu con người có thể nói những điều không tồn tại, thì họ cũng có thể nói dối. Chó chúng em chỉ thể hiện tình cảm của mình, chúng em không lừa gạt ai cả. Đó là một khiếm khuyết của con người các vị! Con người là một con vật dối trá.

- Đúng, được thôi... Đúng là con người có khả năng nói dối. Nhưng đó là vì chúng tôi có khả năng nghĩ tới những hoàn cảnh, những nhân vật không tồn tại thực, chúng tôi có thể sáng tác ra những câu chuyện, viết tiểu thuyết, tạo ra một thế giới tưởng tượng trong một tác phẩm nghệ thuật - triết gia trả lời.

Triết gia và con chó ngồi lại lên cái sập lấm lem vết chân con chó. Cả hai cùng ra vẻ suy tư.

- Nhưng như vậy thì thật kinh khủng! - con vật kêu lên sau khi nghiền ngẫm những gì ông bạn vừa nói với nó. Nếu bác nghĩ đến tương lai, nếu bạn tưởng tượng những điều có thể xảy ra, vậy bác biết rằng có một ngày bác sẽ chết, và bác có thể tưởng tượng ra đủ điều đau đớn. Để được hạnh phúc, tốt hơn cả là sống cuộc sống của ngày hôm nay.

- Có thể! Nhưng trong chuyện này, cánh nhà chó các cậu bị hạn chế lắm. Khi con Rex sủa vì thấy một kẻ đột nhập, đó là nó gửi đi một tín hiệu. Nó ngăn kẻ lạ đi qua, gần giống như đèn đỏ buộc ô tô phải dừng lại. Còn tôi, khi tôi thấy có người lạ, tôi hỏi người đó cần gì, tôi hỏi anh và anh trả lời tôi, chúng tôi cùng nhau nói chuyện. Nói, không phải là phát ra các tín hiệu, mà là liên kết các ý tưởng bằng những câu nói. Đó là gắn kết các từ ngữ với nhau.

- Vớ vẩn! Con ong múa lượn trên trời để thông báo cho bầy đàn khoảng cách và hướng đi tới nơi có phấn hoa. Chúng tạo ra các câu nói theo cách của

chúng. Những đường nét múa lượn kết hợp với nhau như những từ ngữ trong một mệnh đề.

- Nhưng con ong thì bao giờ cũng chỉ thông báo nhõn một điều mà thôi! Chúng không biết áp dụng những điệu múa lượn đó vào các tình huống khác. Ta không bao giờ thấy ong dùng điệu múa lượn để kêu gọi những con ong khác đình công hoặc là để tỏ tình. Con người không chỉ tạo ra được những câu nói phức tạp mà còn luôn luôn sáng tạo ra những câu mới. Con người chúng tôi đủ sức nói mọi điều đến vô cùng tận.

Triết gia ngừng lại suy nghĩ. Rồi ông tiếp tục:

- Ngôn ngữ của loài người là như sau: nói những điều không hiện diện tại chỗ, tạo ra các câu nói và luôn đủ sức tạo ra những câu mới. Chúng tôi có thể nghĩ tới những điều không tồn tại ngay trước mắt, chúng tôi có khả năng sáng tạo, dự tính tương lai, hồi tưởng quá khứ, và tạo ra những từ ngữ mới để diễn tả mọi điều đó.

Con chó vẫn hoài nghi; nó nhận xét:

- Nếu chỉ con người là nói được những điều vô cùng tận, những điều luôn luôn mới, điều đó có nghĩa là loài chó chúng em không có tư duy như các bác... Nói vậy, chứ chúng em cũng biết liên kết các ý tưởng của mình: có lần con Billy tựa vào cái thang và bị cái thang đổ vào người nó; kể từ đó nó rất sợ thang và bao giờ cũng cẩn thận đi vòng qua nó...

- Tất nhiên rồi, Léo à: con Billy lưu giữ những hình ảnh trong cái đầu cho rất giỏi ghi nhớ của nó. Nó liên hệ cái thang với sự đau. Nhưng nó lại không hiểu được rằng chính trọng lượng của nó đã làm đổ cái thang. Vậy là, khi Billy dựa vào một đồng gỗ xếp không cẩn thận, nó cũng không đoán trước được nguy cơ đồng gỗ rời xuống nó. Nó không liên hệ hình ảnh đồng gỗ kia với trường hợp cái thang. Còn con người chúng tôi thì có thể tính toán và dự báo. Từ những kinh nghiệm mình thu được, chúng tôi thiết lập các lý thuyết.

Léo lắng nghe chăm chú những điều triết gia nói, và ông này tiếp tục với vẻ uyên bác: "Cậu thấy đó, Léo, con người là loài duy nhất biết nói, biết suy nghĩ và có lý tính."

CHƯƠNG VII

KỂ CHUYỆN CON CHÓ KHÔNG MÃY TIN RẰNG CON NGƯỜI LÀ ĐỘNG VẬT CÓ TƯ DUY

Léo lắn lộn trên mặt đất và cất tiếng sủa thích thú.

- Cậu sao vậy, điên à? - triết gia hỏi, có vẻ khó chịu.

Con chó nghech cái mõ lên:

- Đồng ý rằng các bác có suy nghĩ phức tạp hơn chúng em. Nhưng liệu bác có phải là một động vật có lý trí?! Bác có đồng tình rằng một động vật duy lý là một động vật biết được điều gì là tốt, là có lợi cho nó, đúng thế không?

- Hoàn toàn đúng, triết gia công nhận.

- Ta hãy cùng xem xét vấn đề này kỹ thêm đi, con chó tiến sát lại. Bác triết gia này, bác cho em biết, bác có thấy rằng bụng bác hơi bị to không?

- Có như vậy, triết gia trả lời và cúi đầu xuống.

- Bác có tin chắc là bụng to như vậy là có lợi cho sức khỏe không? - con chó hỏi.

- Tôi biết rõ là tình trạng thừa cân của mình có thể kéo theo nhiều căn bệnh hiểm nghèo.

- Và do chỗ bác biết như vậy nên bác ăn ít đi, chuyện đó thật hiển nhiên, con chó nói rất ngọt ngào.

- Không hẳn là thế, triết gia thú nhận và thót bụng lại.

- Vậy bác phải chơi thể thao ở ngoài trời để giảm cân và để có một cơ thể khỏe mạnh?

- Không hoàn toàn vậy. Thỉnh thoảng tôi đạp xe tập trong phòng, triết gia khiêm tốn nói.

- Ta tạm sơ kết nhé. Bác biết là bác cần phải giảm cân nhưng bác lại

không làm gì để thực hiện giảm cân. Có nghĩa là bác hành động ngược lại với lý trí. Con người nào mà có thiên bẩm thì cũng đều biết giữ gìn sức khỏe! Xem như em đây: em chạy chơi thôi cho tới tận trang trại của nhà Rondot. Tới đó, bà chủ Odile cho em ăn một ca súp hay một đĩa bánh bột rán. Vậy mà, hãy so sánh đường nét cơ thể bác với em mà xem... Có lý trí là gì nhỉ, bác triết gia tội nghiệp của em, đó là biết kết hợp hài hòa mọi đòi hỏi của cuộc sống: ăn uống lành mạnh, thân thể lành mạnh, tinh thần lành mạnh, có tất cả những cái đó để được hạnh phúc!

Léo vươn người, ngáp dài và lăn ra ngủ ngay bên lò sưởi.

CHƯƠNG VIII

KỂ CHUYỆN TRIẾT GIA VÀ CHÓ THI NHAU BÊN THÌ KHOE CUỘC SỐNG VĂN HÓA, BÊN THÌ KHOE CUỘC SỐNG TỰ NHIÊN

Léo hé một bên mắt ra. Sau đó là mở cả hai mắt. Nó quá kinh ngạc ngẩng đầu, tai dựng lên và nhìn quanh. Nó đang ở nhà của bác triết gia, người nó cuộn tròn trong chiếc chăn ấm. Mặt trời đã lên cao và ánh nắng tràn ngập rơi vào các giá đầy sách. Như thường lệ, nếu ngủ ngoài trời thì sương đọng có lẽ đã đánh thức nó dậy từ lâu rồi và lúc này nó đã đi kiếm thức ăn. Bây giờ thì nó lại thấy một đĩa đựng đầy những viên bi ngon ngon bi dzòn dzòn dành cho chó nhá. Sau khi đã ngoém hết sạch, nó ngồi dậy và nghĩ tới cuộc trao đổi ý tưởng bữa qua. Rồi nó vùng dậy và nói:

- Được rồi, bây giờ ta cứ thử một keo xem sao!

Nó lấy mõm khéo léo mở cửa tủ lạnh và lấy ra một khúc xương bê dành cho nó và một cây tỏi tây - thứ ông triết gia rất ghét! Nó ra khỏi nhà, tiến về phía Billy, con chó ở trang trại cạnh đó, và nói với con này:

- Billy bé nhỏ ơi, tôi nói được và lý luận được là bởi tôi bị ma ám, buộc tôi phải giống cái loài đi bằng hai chân kia. Nhưng cậu thì vẫn còn nguyên vẹn là chó thật, cậu có thể học nói mà không phản bội đồng loại.

Nó đưa khúc xương và cây tỏi tây ra trước mặt bạn mình, đề một chân lên khúc xương và nói to: "Xương". Billy vẩy tí cái đuôi, hết sức hài lòng. Léo đề chân vào cây tỏi tây và phát âm rất thành thạo: "Tỏi tây". Billy nhìn cậu với đôi mắt mở to. Léo lặp lại việc huấn luyện: "Xương này, tỏi tây này, xương này, tỏi tây này...", lần lượt đặt chân lên vật này rồi sang vật kia. Nhưng Billy vẫn không hiểu, nó liền nhảy tung tăng quanh Léo và khi con chó bỏ chân khỏi khúc xương, nó liền lao tới chiếm lấy khúc xương và chuồn

thật nhanh vào trong cũi.

Triết gia khi ấy đã ra khỏi nhà và chứng kiến cảnh đó.

- Cậu muốn dạy nó nói ư? - triết gia hỏi.

- Đúng thế, Léo trả lời, dạy, nhưng nó không hiểu.

- Đúng rồi, ông bạn Léo của tôi ạ, triết gia vừa nói vừa vỗ vỗ nhẹ vào đầu con chó, làm sao mà chó lại học nói được. Ngay cả khi là những con có thể học được đôi ba điều thuộc ngôn ngữ tín hiệu thì cũng không dạy cho chúng nói được.

- Nhưng nếu những con khi này có thể tiếp thu được các tín hiệu đó và sử dụng chúng để giao tiếp với con người, vậy tại sao bác lại bảo là chúng không nói được? - con chó hỏi.

- Khi con người để mặc cho những con khi sống riêng với nhau, và những con khi trưởng thành sống với khi con, chúng không làm cách gì truyền tải hết cho khi con những tín hiệu mà con người đã dạy cho chúng. Chúng quên mất một số tín hiệu và thế là ngôn ngữ mất đi. Con vật có thể đến học tại trường mở cho con người, nhưng đến lượt chúng, chúng không thể dạy lại những gì con người đã dạy cho chúng. Còn với con người thì chúng tôi có thể truyền tải cho con cháu tất cả những gì học được. Điều đó chính là đặc điểm mang tính bản chất của con người, đó là cái ta gọi là văn hóa.

Chó và người cùng bước về phía khu vườn ngập ánh mặt trời âm áp. Triết gia xắn tay áo lên cho thoải mái. Ông lôi từ túi quần ra một chiếc khăn tay sạch sẽ gấp cẩn thận và buộc bốn góc khăn để trùm đầu lên che ánh nắng. Đi cạnh ông là con chó với bộ lông rực đỏ. Quen mất nét rồi, triết gia lại tiếp tục lên lớp dạy dỗ con chó:

- Chính vì vậy mà tất cả trẻ con đều phải đến trường. Chúng làm bài tập, chúng nghe thầy giáo truyền đạt kiến thức, chúng tiếp nhận những tri thức mới, học cách đối xử, cách suy nghĩ. Và đó là chúng tự chuẩn bị rồi lại có thể truyền đạt lại mọi kiến thức đẹp đẽ này...

- May mắn làm sao em được lại là một con chó! - Léo thốt lên. Em chẳng cần phải tuân theo những gì bác bắt buộc. Em cũng không phải đến trường để

học tập. Thấy tội nghiệp cho những đứa trẻ phải cực nhọc nhồi vào đầu mọi điều hiểu biết của người lớn! Còn em thì chỉ tự mình cảm nhận một cách tự nhiên mọi điều gì là tốt và em phải làm gì để có được những điều đó. Từ lúc sinh ra, Em đã biết bơi, em đã biết tìm dấu vết trong rừng từ rất sớm, em biết bới đất để kiếm lương ăn cho em sinh tồn. Em cóc cần phải học mấy thứ đó.

- Đúng thế, Léo ạ, triết gia phản ứng lại. Nhưng cậu chỉ biết những gì thuộc về khả năng tự nhiên của cậu thôi. Cậu có chân to khỏe, vậy cậu có thể chạy thật nhanh. Còn con người chúng tôi thì không thể hài lòng với những khả năng có từ lúc chúng tôi sinh ra. Vì vậy, con người đã nghĩ ra cái cày để làm đất. Họ đã biết cách dùng lửa để làm cho thức ăn có nhiều hương vị hơn và cả để sưởi ấm nữa. Họ cũng làm ra những tàu buồm để vượt biển và chinh phục không khí và nước. Con người chúng tôi có khả năng chuyển hóa mọi thứ xung quanh mình. Chúng tôi dùng thiên nhiên để đạt được những mục đích không mang tính chất tự nhiên.

- Sao lại làm tất cả những thứ đó? - Léo hỏi.

- Chính nhờ những kỹ thuật này, con người chúng tôi không còn mang thân phận lệ thuộc nữa. Lửa bảo vệ chúng tôi khỏi giá rét; vắc-xin giúp chúng tôi khỏi mất bệnh tật. Chúng tôi biết cách giải thoát mình khỏi những ràng buộc của tự nhiên. Dần dần chúng tôi được tự do.

CHƯƠNG IX

KỂ CHUYỆN CON CHÓ LÉO PHỦ NHẬN CHUYỆN CON NGƯỜI LÀ KẺ CÓ TỰ DO

Léo bỗng dừng lại, nó tỏ vẻ sửng sốt,

- Người tự do ư? - nó nói. Cái văn hóa mà bác nói với em, đó chỉ là một hệ thống quy tắc, và những nghĩa vụ bó buộc! Nó buộc con người phải làm hoàn toàn trái với những điều con người mong muốn. Con người các bác chỉ giải phóng bản thân khỏi tự nhiên để trở thành nô lệ cho những quy tắc xã hội. Hôm qua em nhìn thấy bác đi qua làng. Bác chào hỏi tất cả mọi người, ngay cả với những người mà bác không "ngủi" nổi.

Bắt chước giọng ngọt ngào của người bạn, chú chó huơ huơ chân ra hiệu chào và tiếp tục nói: "Xin chào bà bạn, bà khỏe chứ? Hi vọng là bệnh viêm phế quản của bà đã hết, và bà khỏe hơn nhiều."

Nhìn thẳng vào đôi mắt triết gia, Léo nói thêm:

- Thật là đạo đức giả! Bà hàng xóm của bác thực sự là người không ai chịu nổi! Ít ra khi bà ta ôm, thì ta cũng không mở ti vi cho nó rống lên. Nào, hãy nói thật đi: liệu bác có thực bụng muốn bà ta mau lành bệnh không...?

- Đó chỉ là cách nói thôi, đó là phép lịch sự, triết gia trả lời.

- Còn em thì chẳng cần phải lịch sự với những con chó nào em không ưa! Em gầm gừ với kẻ nào quấy rầy, ai chọc là em cắn liền. Em thật sự tự do nhiều hơn con người các bác! - con chó khẳng định.

- Nhưng quy tắc cần thiết cho cuộc sống cộng đồng, Léo vĩ đại à! Và quy tắc cũng không cấm cậu lựa chọn người nào cậu muốn thiết lập quan hệ. Phép lịch sự chỉ là phương tiện thiết lập sự gián cách thích hợp giữa người với người. Nếu như tôi không ưa bà hàng xóm của tôi tẹo nào thì tôi cũng không vì thế mà cắn vào chân bà ta. Tuy tôi chào bà ta đấy, nhưng tôi vẫn có

lựa chọn mời hoặc không mời bà ta đến nhà tôi và dành thời gian thực sự chuyện trò với bà ta hay không. Con người là tự do bởi họ có những lựa chọn trong khuôn khổ các quy tắc được áp đặt cho họ. Còn chó thì chẳng có tự do, chúng tuân theo tự nhiên, chúng chẳng có chọn lựa gì cả.

Nhận ra cái vẻ mỉa mai của con chó, triết gia cảm thấy mình đã thực hiện nhiệm vụ giảng giải hơi nhanh. Đôi bên nhìn nhau và cùng dừng chân. Triết gia ngồi xuống đám cỏ không xén tỉa trong vườn cạnh người bạn chó của mình và chỉnh lại chiếc mũ. Léo khời mào trước, vẻ giễu cợt:

- Vậy là bác triết gia của tôi là người tự do vì bác được chọn lựa... Xin bác cho em biết: cái món bí ngon ngon bí dzòn dzòn bác mua cho em ở siêu thị mang nhãn hiệu gì vậy?

- Những viên bánh chả hiệu Bellebête, triết gia trả lời, và ông biết rõ ý đồ con chó định dẫn ông tới đâu trong cuộc tranh luận này.

- Vậy trên truyền hình ngày hôm kia người ta quảng cáo loại thức ăn cho chó nào ấy nhỉ? Những viên bánh chả hứa hẹn đem lại bộ lông đẹp để mượt mà cho người bạn trung thành của bác có nhãn hiệu gì ấy nhỉ? - con chó hỏi.

- Viên bánh chả Bellebête (con vật đẹp xinh), triết gia thở dài.

- Bác là người tự do... bác đã chọn... đúng cái thứ quảng cáo xui bác chọn!, Léo mắt long lanh tiếp tục nói với thái độ không chút thương hại.

- Giá như tôi suy nghĩ thêm, triết gia nó thêm, hẳn là tôi cũng nhận ra mình bị quảng cáo tác động!

- Ô hay, nghề của bác là suy nghĩ mà, thế mà kết quả là như vậy đó. Cứ để bị hồ rồi mới chịu suy nghĩ! Và lúc nào bác cũng tán dương em về phẩm tính tự do của con người và khả năng lựa chọn của bác! Cái "văn hóa" mà bác nói với em, đó là một mớ hồ lớn mọi ham muốn vô tích sự được con người ôm đồm không hề lựa chọn vào trong tay. Hãy nhìn lại bác mà coi! Bác mua bộ đồ bằng vải Ấn Độ, ca-vát lụa, nhưng kẻ nước Anh, giày hiệu Italia, đồng hồ Thụy Sĩ! Bác đâu có cần những thứ đó. Bác mua tất cả chỉ để cho người khác nhìn vào mà thôi! Còn em ư, chỉ bộ lông của em là quá đủ rồi. Em được cô chó vàng tên Yellow thích y chang như em lúc này đây. thậm chí có khi đôi

chỗ lòng của em bị lộ.

Triết gia lắng nghe Léo nói, đầu cúi xuống:

- Trưa rồi, cậu có vui lòng cùng ăn với một con người tội nghiệp mang một mớ hồ lớn những ham muốn vô tích sự chứ? - triết gia hỏi con chó.

- Rất sẵn lòng, nhưng hãy cùng ăn theo cách của em, Léo trả lời.

Cả hai cùng trở về nhà. Léo mở tủ lạnh và dồn tất cả thức ăn vào cái khăn trải. Sau đó, cậu dùng mõm kéo ra ngoài, đặt dưới gốc cây lê. Tất cả đều lộn xộn trên đất: hoa quả, xúc xích, rau diếp, bơ, pho mát...

- Khỏi cần khay bày thức ăn, chẳng cần đĩa chi phần cho mỗi người, chúng chẳng cần đến dao, chúng mình đều có răng cả. Nào, chúng mình ăn đi!" Con chó tuyên bố.

Triết gia thấy trời khi nhìn thấy con chó thò chân vào lọ bơ , cắn đồ nguội ngáp răng, xé nát miếng sườn. Thức ăn biến mất đi dần dần và Léo liếm mép ngon lành, miệng "tộp tộp ngoàm ngoàm" ngon lành!

"Sao lại không nhỉ?", triết gia thở dài, không phản đối những trải nghiệm mới.

Ông gỡ kính ra, xếp cẩn thận vào hộp. Rồi, ông lấy ra một miếng xúc xích, một miếng pho mát thôi, rau diếp, dưa chuột bao tử, cá mòi, và nằm dài ra bãi cỏ, hài lòng với bữa tiệc bất ưng đó.

CHƯƠNG X

KỂ VỀ VIỆC ĐÔI BÊN CÙNG HÀI LÒNG VỚI CUỘC TRÒ CHUYỆN, THỎA THUẬN SẼ CÒN GẶP LẠI

Đã tới lúc ngả lưng nghỉ trưa. Hai người bạn ngủ thanh thản dưới tán cây lê. Khi triết gia tỉnh giấc, ông đánh thức con chó. Ông đeo kính vào và nói với người bạn đồng hành:

- Nay Léo, tôi không thể theo cậu đến cùng được đâu, bởi con người không thể sống hoàn toàn theo tự nhiên. Tôi có thể ăn cùng với cậu, ăn dưới đất, không dao đĩa, không kiêu cách, nhưng tôi không thể ngày nào cũng chỉ ăn một món, lại ăn lạnh nữa. Tôi có thể ngủ một tối ngoài trời, nhưng tôi thích ngủ trên giường hơn và có một gian phòng sưởi ấm đàng hoàng vào mùa đông. Tôi không muốn trở lại sống với tự nhiên.

- Gừừr! Léo vừa ngáp vừa nói. Bác cần phải có nhiều thứ để là con người. Loài chó chúng em sinh ra đã là chó; nhưng các bác khi sinh ra đâu đã hoàn toàn là con người. Hãy nhìn đứa bé sơ sinh, nó không biết đi, không biết bơi, không biết nói, không biết lao động. Con người các bác quá yếu đuối và tay trắng, các bác có thành được người thì cũng là nhờ biết bao công sức vật lộn.

- Cậu không muốn trở thành con người sao, anh bạn Léo?

- Chẳng muốn tạo nào cả! Để đến trường nhận điểm xấu từ những người bắt thằng này phải sửa bằng tiếng Anh? Em đã bị phạt đủ rồi vì đã biết nói và phải nghe một triết gia vĩ đại nói! Còn bác, bác không thích trở thành chó chứ?

- Ôi không đâu ạ! Ta thích làm con người hơn, làm một động vật yếu đuối nhất hạng, cái thứ động vật sẽ phải hết sức khéo léo để tự trang bị cho mình tất cả những gì tự nhiên không ban cho.

- Và cả hai chúng ta đều hài lòng về vai trò của mình, Léo nói tiếp. Bác là

con người còn em là con chó.

Mặt trời lặn dần. Đã thực sự bắt đầu một mùa đẹp đẽ trong cả năm. Ruồi vo ve và trời đã tối nhưng không lạnh. Léo hít hà và nhìn xung quanh.

- Bác triết gia này, bác coi đó, mùa xuân đang đến. Nàng Yellow xinh đẹp đang đợi em, nàng sắp rời quán rượu và đi theo mấy đàn gia súc lên núi. Đến lúc tôi phải đi rồi!

- Cậu sẽ trở lại chứ? - triết gia hỏi, và cảm thấy tim ông đang thất lại.

- Hẳn rồi! Thiếu nhà em, bác làm cách gì mà hoàn thành nổi cuốn sách vĩ đại? Chúng ta sẽ gặp nhau vào mùa thu, và có thể em sẽ trở về với những cún đực Léo và những cún cái Yellow!

Triết gia rung rung trong lòng nhìn con chó to lông màu hung đang chạy băng qua cánh đồng.

VĂN BẢN ĐỌC

Không muốn để bác triết gia nói lại những nội dung sách vở liên quan, con chó Léo tự nó chúi mõm vào đồng sách của bác ta. Bây giờ đến lượt các bạn lần theo dấu vết của con chó Léo kia.

1

Aristote

"Có những lý do rành rành giải thích chuyện con người trở thành động vật có quyền mưu, hơn hẳn con ong hoặc bất kì con vật sống thành đàn nào... Và chẳng, kẻ nào không thể là thành viên một cộng đồng hoặc không cần đến cộng đồng vì thấy bản thân mình là đủ, kẻ đó không nằm trong một cộng đồng chính trị thì chỉ có thể là một con vật hay chúa trời mà thôi."

Hobbes

"[Con người] hay tự nhận xét chính mình, khi đi xa, họ mang theo vũ khí và tìm cách có bạn đường tử tế; khi đi ngủ, họ cài đóng cửa ngõ; ngay cả khi ở trong nhà, họ cũng khóa hòm xiềng. Và họ hành động như vậy ngay cả khi họ biết rằng đã có đủ luật pháp các công chức đầy đủ công cụ để trừng phạt

những kẻ có thể gây hại cho họ. Họ nghĩ gì về đồng loại mà khi đi xa lại trang bị vũ khí như thế, nghĩ gì về đồng bào khi họ đóng cửa then cài, và nghĩ gì về con cái và kẻ hầu hạ trong nhà khi họ khóa chặt hòm xiềng lại?"

Kant

"Con người có xu hướng đi vào sống trong xã hội, bởi vì trong trạng thái đó họ mới cảm thấy mình "người" hơn, bởi vì trong xã hội họ có thể phát triển những khả năng tự nhiên của mình. Nhưng cũng có một xu hướng trái ngược khác là sống tách biệt ra (tự cô lập mình), bởi vì con người cũng nhận thấy trong họ cái tính cách phi xã hội muốn điều khiển tất cả theo ý riêng..."

Aristote bảo rằng con người là động vật sinh ra để sống thành xã hội với đồng loại.

Hobbes ngược lại bảo ta rằng, con người mới đầu sống cuộc sống cô lập, bởi họ nghi ngại lẫn nhau và người này nhận thấy ở người kia những mối đe dọa tiềm ẩn. Kant bảo ta rằng con người là hợp nhất của hai tính cách: nó đối chọi với kẻ khác bởi nó muốn hành động tùy ý, nhưng nó lại chỉ có thể sống thành xã hội bởi lẽ chỉ có trong xã hội và cùng với kẻ khác con người mới phát triển được mọi khả năng của mình.

Theo bạn, triết gia trong câu chuyện của chúng ta suy nghĩ giống Aristote hay giống Hobbes hơn? Và con chó Léo nghĩ về con người như thế nào? Có phải con người sinh ra để sống cùng nhau hay không? Còn ý kiến riêng của bạn thế nào?

2

Platon/Protagoras

Platon, triết gia người Hy Lạp thuật lại cho chúng ta huyền thoại từ một triết gia khác là Protagoras kể: hai vị thần Prométhée và Épiméthée được giao nhiệm vụ ban cho muôn loài những phẩm chất cần thiết để bảo tồn nòi giống. Épiméthée bắt tay vào công việc, nhưng trong "muôn loài" thần đã quên mất một loài là con người...

"Nhưng thần Épiméthée, người không khôn ngoan lắm, không nhận ra

rằng mình đã ban hết các phẩm chất cho các loài hoang dã. Còn loài người vẫn chưa nhận được chút gì, và thần vô cùng bối rối không biết xử lý ra sao. Đang lúc lúng túng thì thần Prométhée đến để giám sát công việc phân phối các năng lực. Prométhée thấy tất cả các loài khác đều được ban cho các khả năng một cách hài hòa, còn con người thì trần trụi, chân trần, không chắn chiếu, không vũ khí. Và đã tới cái ngày định mệnh ấn định con người phải từ trong đất chui ra để sống ngoài ánh sáng. Trước tình cảnh bối rối đó, Prométhée gắng tìm một phương tiện bảo tồn con người, đã ăn trộm lửa và lấy trộm luôn cả khả năng khéo léo của thần Héphaistos và nữ thần Athéna - không có lửa thì không ai có nổi khả năng khéo léo hoặc làm cho sự khéo léo trở nên hữu ích. Thần đã trao tặng cho con người món quà như thế đó. Nhờ có lửa mà con người có được sự khéo léo cần thiết cho cuộc sống..."

Theo bài viết này, con người có nhiều khả năng tự nhiên không? Làm thế nào mà con người đảm bảo được sự bảo tồn của mình?

Héphaistos là thần thợ rèn và thợ làm việc với kim khí. Tại sao làm chủ được lửa lại là món quà quý giá mà Prométhée dành tặng con người? Có lửa con người làm được những gì?

Athéna là nữ thần của trí thông minh và cũng theo Protagoras là nữ thần của sự khéo léo. Theo ý bạn, liệu chúng ta có thể tách rời trí thông minh với kỹ năng không? Trong bài số 3 sau đây, nhà triết học Hegel sẽ gợi ý cho ta câu trả lời...

3

Hegel

"Người vụng về luôn đạt được kết quả khác với những điều anh ta trông đợi, bởi người đó không làm chủ được hành động của mình. Trái lại, một người thợ thủ công có kinh nghiệm được gọi là thợ khéo tay, nếu không gặp trở ngại nào khi thực hiện mục tiêu hoạt động, có thể làm ra được sản phẩm hết như mong đợi..."

Bạn có thể thử tạo ra một thứ gì đó (một mô hình, một hình mẫu thu nhỏ, một công việc lắp ghép kỹ thuật...). Bạn có thành công không? Bạn có nghĩ

tới cách thức mình tiến hành, bạn có vẽ một bản mẫu trước khi làm hay không? Liệu ta có thể bắt tay xây mà không cần suy nghĩ trước hay không? Người ta hay đem người lao động trí óc (nhà nghiên cứu, luật sư...) ra để đối lập với những người lao động chân tay. Theo Hegel, sự đối lập này liệu có chính đáng không?

Con người khéo léo là con người thể hiện được khả năng của mình trong công việc, vì người đó thực hiện công việc của mình đúng như nó được dự tính. Liệu có luôn luôn dễ dàng áp dụng kiến thức vào trong thực tế hay không? Thí dụ, khi bạn học một bài học, bạn có khả năng áp dụng ngay bài học đó vào kì kiểm tra hay không? Tại sao?

4

Descartes

"Chẳng có cách gì tìm cho ra một con vật hoàn hảo đến độ có thể dùng vài tín hiệu để làm cho đồng loại nhận thức được điều gì đó không liên quan đến những đam mê (có tính bản năng) của nó; và cũng chẳng có cách gì tìm thấy một con người dù là không hoàn thiện mà lại không dùng được tín hiệu như thế; đến độ ngay cả những người câm và điếc cũng tạo ra được những tín hiệu riêng dùng để biểu đạt suy nghĩ của họ."

Theo Descartes, chỉ con người mới biết nói vì chỉ duy nhất con người có thể diễn tả những suy nghĩ của mình chứ không chỉ diễn tả những bản năng và nhu cầu cơ bản. Bạn có đồng ý không? Nếu bạn có một con vật, có thể đôi lúc bạn có cảm giác bạn hiểu nó. Liệu có phải tồn tại một thứ ngôn ngữ của loài vật không? Có thể cho rằng loài vật nói theo của chúng hay không?

5

Hannah Arendt

"Khả năng nói dối của chúng ta, chứ không nhất thiết là khả năng nói sự thật của chúng ta, là một trong những dấu hiệu hiển hiện rõ ràng cả có thể chứng minh được để khẳng định là con người có tự do. Nguyên cái việc chúng ta có thể thay đổi hoàn cảnh sống chứng tỏ là chúng ta tương đối tự do

với hoàn cảnh sống đó; khi ta nói dối đó là ta dùng không đúng cái tự do, ta nói dối để cái tự do bị biến chất đi mà thôi."

Mọi người đều nói rằng nói dối là xấu. Nhưng liệu nói dối có xấu đến thế hay không? Liệu chúng ta có thể sáng tạo ra những điều mới mẻ, có thể sử dụng trí tưởng tượng được hay không nếu chúng ta không được nói ra những điều không hề tồn tại?

Bạn có nghĩ là không bao giờ nên nói dối hay không? Liệu có những trường hợp mà nói dối có lợi hay không?

6

Épicure

"Kẻ nào ít lo lắng cho tương lai sẽ hào hứng đón nhận tương lai hơn."

Bạn có luôn suy nghĩ đến điều gì có thể xảy ra ngày mai không? Tại sao? Bạn có nghĩ rằng tốt nhất là hãy sống trong hiện tại, không cần lo lắng cho tương lai hay không? Tại sao con chó Léo lại muốn sống trong hiện tại mà không cần lo lắng cho ngày mai?

7

Lévi-Strauss

"Tự nhiên là tất cả những gì chúng ta được thừa hưởng bằng sinh học; ngược lại, văn hóa là tất cả những gì chúng ta có được từ truyền thống bên ngoài... là toàn bộ những tập tục, tín ngưỡng, những thiết chế như nghệ thuật, pháp luật, tôn giáo, các kỹ thuật trong cuộc sống vật chất, tóm lại, đó là tất cả những thói quen hoặc kỹ năng mà con người học được với tư cách là một thành viên trong xã hội."

Bạn có thể tìm được những ví dụ khác nữa về thói quen hoặc khả năng với tư cách là bộ phận của văn hóa mà con người có được hay không? Theo ý bạn, có con người nào không có văn hóa hay không?

